

kat, akik bizonyos helyzetekben nem rendelkeznek előnyösebb döntés lehetőségével, a megrekedés, a pályatévésztés, az életkudarcs státusává lett. A diáklány, akinek a férje katonai szolgálatát teljesíti, s nem jut más kenyérkereset-hez, a frissen végzett szociológus, aki szakmájában nem tud elhelyezkedni, a gyengén fizetett középkáder felesége, aki arra kényszerül, hogy kiegészítse a család jövedelmét — tanítónői állást vállal. Ha eredeti motivációjától függetlenül munka közben felébred benne a hivatástudat, minél képzetesebb, minél korszerűbb elképzelése van a gyermekekkel való foglalkozásról, annál nehezebben illeszkedik be a fennálló tanügyi struktúrába.

„Amivel szembekerülök, az a keret, a kaszárnya típusú iskola. Nem akarom megjátszani az idomítót” — mondja Charles T., aki Párizs egyik északi peremkerületében tanít. „Szünetben az udvaron... egyike vagyok azon keveseknek, akikhez odamennék játszani. De amint az osztályba érünk, minden megváltozik... Osztályom a harmadik emeleten van. Kötelesek vagyunk felsorakoztatni a gyerekeket, úgy kell bekísérni őket az osztályba... Minduntalan beleütközöm abba a képbe, amelyet a srácok a tanítóról kialakítottak magukban, s amelyet valójában maga az intézmény sulykolt beléjük. Provokálnak a nyílt összeütközésig, addig a pillanatig, amikor az ember összeroppan...”

A három könyv — amelyet a folyóirat egyazon jelenség köré csoportosított dokumentumként idéz — nemzedékről nemzedékre követi azt, amit a tanítóság válságának nevezhetnénk. A családott, megkeseredett többséget a fiatal tanerők teszik. Az idősebbek, akik még a háború előtt szereztek képesítésüket, amikor ez a hivatás a szegénysorsú jó tanulóknak (főként a lányoknak!) valóságos társadalmi felemelkedést, karriert jelentett, nemcsak azért derűsek, elégedettek önmagukkal s hivatásukkal, mert hivatásként fogják fel. Ők azok, akik számára a tekintélyelvre alapozott, hierarchikus — vagyis a társadalom képére — strukturált iskola az oktatás egyetlen elképzelhető, sőt, a lehető legcélszerűbb formája. Az *Ètre institutrice* szerzője, Jeanette Roussel — maga is tanítónő — nem osztozik idősebb kartársnőinek Voltaire Pangloss mesterére emlékeztető jó közérzetében, de visszautasítja a szélsőséges fiatalok nonkonformizmusát is, ezt az újfajta konformizmust, amely az iskolát teszi felelőssé a társadalmi ba-

jokért, holott ami okozatnak látszik, valójában ok.

Annak a lozère-i fiatal tanítónőnek — akit többek között megszólaltatnak — talán mindegy, hogy a falu népe előtt azért nincs tekintélye, mert maga gyűjti a rőzst, hogy legyen mivel fűtenie egy olyan szobát, amelynek a közepén tócsába gyűl a víz, s az állandó nedvességtől penészes a matrac — vagy azért kell ilyen körülmények között élnie (s tanítania: szám-tant, nyelvtant, földrajzot, éneket, rajzot, tornát...), mert a tizenhat éves korig kötelező franciaországi oktatásnak éppen a széles rétegeket érintő, elemi fokozata a legelhanyagoltabb. Aki viszont a francia nemzeti napzamosainak helyzetét a társadalom távlatában veszi szemügyre, az világosan látja, hogy a tanító életének anyagi feltételei, társadalmi értékelése, szakmai becsülete összefügg azzal, amit az iskola a mai gyermekeknek — a holnap felnevelteknek — életreszólóan nyújt. Hogy ez sok vagy kevés, jó vagy rossz — a jelen gondja. De előzménye azoknak a következményeknek, amelyeket a jövő fog majd számba venni.

KÖRNYEZETVÉDELEM ÉS JÓZAN ERTELEM (Valóság, 1973. 12.)

A környezetvédelem kérdéseit tárgyaló gazdag (talán túlságosan is gazdag) irodalomban sajátos álláspontot képvisel George Clause tanulmánya. A tekintélyes szaktudós (a New York-i Columbia Egyetem magyar származású mikrobiológia tanára) azt az első hallásra megdöbbentően ható álláspontot vallja, hogy bár bizonyos környezetvédők látszatra az „egész Földért” lelkesednek, valójában „a legcsekélyebb rokonszenvet sem mutatják az emberiség szükségletei iránt. Ellenkezőleg, a környezetvédelmi mozgalom legtöbb vezére elitista, izolacionista vagy egyszerű mizantrop” — aki számára „egy szűzi tisztaságában megőrzött vad vidék, vagy egy »veszélyeztetett« állatfaj megvédése előbbre való széles néprétegek érdekeinél”, mert „nem érdekli őket az emberiség sorsa”. Súlyos etikai tartalmakat involváló véleményének alátámasztása során George Clause főként a DDT negatív hatásával kapcsolatos túlzó véleményeket bírálja. Rachel Carson 1962-ben megjelent és óriási visszhangot kiváltott könyvének, a *Néma Tavasz*nak állításait cáfolva mutatja ki, hogy a vegyszerek, közöttük a DDT is — a toxikológia egyik alapvető tétele szerint — csak egy bizonyos küszöbérték fölötti kon-

centrációban hatnak károsan az élő világra. Ez a tétel Clause szerint akkor is érvényes, ha bármilyen vegyszer hatása — a küszöbérték alatt — permanens.

A *Néma Tavasz* megjelenése után elindított DDT-ellenes kampány negatív következményeit taglalva George Clause statisztikai adatokkal mutatja ki, hogy míg 1948-tól, a DDT alkalmazásának első évétől, kb. 60 000 000 embert menthettek meg a haláltól és 1 760 000 000-t a fertőződéstől, addig 1964-től, a permetezés beszüntetésétől csak Ceylon szigetén mindössze öt év alatt 7 500 000 ember betegedett meg. Ekkor nyilvánvalóvá vált a DDT újra való felhasználásának szükségessége.

George Clause hevesen támadja azokat a véleményeket is, amelyek szerint: 1. a DDT nem bomlik el, ezért hatása az élelmi láncban megokoszorozódik; 2. a DDT felhalmozódik a világóceánokban, elnyomja az algák fotoszintetizáló képességét, és ez az atmoszféra oxigéntartalmának csökkenéséhez vezet; 3. ellenálló jellege miatt a DDT már megfertőzte a Föld egész légkörét, és az óceánok is veszélyesen fertőződtek vele; 4. a DDT rákkeltő hatású. A saját és a nemzetközi szakirodalom legújabb eredményeire hivatkozva mutatja ki George Clause, hogy ezek az állítások mind tévesek: a DDT viszonylag gyorsan bomló vegyület, és semmiképpen sem okozhatja az óceánok vagy a légkör tartós mérgezését. A rákkeltő hatás pedig — amelyet magyar tudósok (Kemény és Tarján) is vallottak — az Egészségügyi Világszervezet kutatásai cáfolták.

A tanulmány egészének higgadt okfejtése és meggyőző statisztikája hihetővé teszik George Clause-nak azt a megállapítást, miszerint a DDT-ellenes kampány „szociális-politikai és gazdasági veszélyeket rejt magában”, amelyek mélyen ellentétesek minden humanitárius célkitűzéssel, a legnépszerűbb környezetvédelmi szervezetek pedig „kifejezetten reakciósak: antiintellektuálisak, antitechnológusak és antiprogresszívek”. George Clause szerint a környezetvédelem is csak „az ésszerűség, a kritikus gondolkodás és a megfontolt tervezés” eredményeként válhat valóban segítségünkre.

A JÖVŐ VÁROSA ÉS A TÁRSADALOM (Universitas, 1973. 11.)

Amikor a neves pszichológus és szociológus, Alexander Mitscherlich a jövő városáról beszél, különösen azt a megsős

foglalkoztatja: a vezető államok „technikai metropolisainak” (technische Metropolen) és a fejlődésben elmaradott afrikai, dél-amerikai városok sorsa.

Vajon milyenek lesznek a jövő emberi település-gócai (Siedlungsballungen)? Azonosak lesznek-e azzal, amit ma a „város” (Stadt) fogalommal jelölünk? Egyelőre nehéz nyilvánvaló választ adni ezekre a kérdésekre. Mindenesetre nem a város formális, esztétikai jellemzőire kell gondolnunk, hanem elsősorban környezeti tényezőkre, amelyek az ember biológiai és szociális létét meghatározzák. A jövő városának alakulása nagymértékben függ a politikai határozatoktól; a politikai határozatok pedig elválaszthatatlanok az adott társadalmi rendszertől. A helyzet tehát azokban az országokban a legproblematisabb, ahol „az állam erősebb, mint a társadalom” (Karl Wittstock meghatározása). Ilyen viszonyok között nem alakulhatnak ki differenciált szociális struktúrák, és természetesen bekövetkezik az egyén elértékeltelenedése, elszigetelődése, elmagányosodása a társadalomban. Az egyik oldalon — az elmaradott országokban — a tömegeket elsősorban testi, fizikai nyomor fenyegeti, a másik végleten — a fejlett ipari államokban — inkább az érzelmi elsekélyesedés.

Mindez szorosan összefügg az illető államrenddel. Indiában a tömegeknek éhezniük kell, mert még nem sikerült kialakítani egy korszerű tudatállapotot: képtelenek szakítani a szent tehén kultuszával. De a nagyipari államoknak is megvan a maguk „szent tehene”. Bizonyos viszonyok, társadalmilag meghatározott magatartásformák akadályozzák, hogy a politikai és szellemi élet vezetői felmérjék a városprobléma rendkívüli jelentőségét. Szocialista viszonyok között például alig érthető, hogy ezekben az államokban a földkérdés mind a mai napig megoldatlan; a helyzet haszonélvezői a telekspekulánsok. A földkérdés itt tehát ugyanolyan tabu, mint Indiában a szent tehén.

Általános probléma a nagy ipari városok alaktalan felduzzadása. A „Slurb”-ök sorozatosan tapadnak a belvároshoz, s ennek következtében egyre aggasztóbb méreteket ölt az erőszakos tettek, a gyilkosságok és öngyilkosságok száma, a minden képzeletet felülmúló élvezethajszolás. Az államnak (létéből fakadóan) alkalmazkodnia kell a fogyasztáshoz, a fogyasztói társadalom pedig zsarnokian uralja az egyént. Az efféle „városok”, ahol a „lelki tömegnyomor” uralkodik, helytálló Henry Miller meghatározása: